

COMPLEXUL MUZEAL NAȚIONAL „MOLDOVA” IAȘI

IOAN NECULCE

BULETINUL MUZEULUI DE ISTORIE A MOLDOVEI

(serie nouă)

XVI-XVIII

2010-2012

Iași
2012

COLEGIUL DE REDACȚIE

Lăcrămioara Stratulat
Senica Țurcanu
Sorin Iftimi (secretar de redacție)
Cătălin Hriban
Zamfira Pungă
Tamilia Marin
Costică Asăvoaic

Adresa redacției

Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași
Muzeul de Istorie a Moldovei
Piața „Ștefan cel Mare”, nr. 1
Iași, 700028, tel. 0232/213296, int. 180 sau 178

ISSN 1454-0754

COMPLEXUL MUZEAL NAȚIONAL „MOLDOVA” IAȘI
„IOAN NECULCE”. BULETINUL MUZEULUI DE ISTORIE A MOLDOVEI
(serie nouă)
XVI-XVIII, 2010-2012

SUMAR

Abrevieri	5
<i>Vitalie Josanu</i> Comerțul genovez și ecouri culturale occidentale în Moldova și Dobrogea (secolele XIII-XV)	7
<i>Cosmin Niță</i> Politica externă a Țării Moldovei în domnia lui Ștefan cel Tânăr (1517-1522)	47
<i>Sorin Iftimi</i> Heraldica palatului Sturdza de la Miclăușeni (județul Iași)	55
<i>Bobi Apăvăloaei</i> Palatele domnești de la Frumoasa-Iași (secolul al XVIII-lea)	103
<i>Mihai Mârza</i> Socotelile vistiernicului Toader Palade cu diecii de vistierie, după un catastif de la mijlocul secolului al XVIII-lea	115
<i>Lucian-Valeriu Lefter</i> Trei documente inedite privitoare la istoria orașului Iași (1780-1785)	135
<i>Arcadie M. Bodale</i> Câteva date noi despre biserica Adormirea Maicii Domnului („domnească”) de la Ruginoasa, jud. Iași	145
<i>Arcadie M. Bodale</i> Informații privitoare la comuna Belcești și la biserica cu hramul Sfinții Arhangheli din satul Ciorăni	153
<i>Corneliu Ciucanu</i> Profesorul Traian Brăileanu și teoria elitelor. Un doctinar uitat al dreptei românești interbelice	159
<i>Ina Chirilă</i> Societatea culturală, istorico-arheologică „Muzeul orașului Iași”. Destinul unei instituții uitate	177

<i>Aurica Ichim</i>	
Odiseea muzeală a trăsurilor lui Cuza-vodă	209
<i>Sorin Ulea</i>	
Un engolpion moldovenesc de la jumătatea veacului al XVII-lea	227
<i>Varvara M. Măneanu, Chirilă Enescu</i>	
Un pomelnic scris pe ceramică provenit de la biserica din Reditu (30 mai 1829)	233
<i>Cătălin Pungă, Zamfira Pungă</i>	
Pictorul Ștefan Dimitrescu în patrimoniul Muzeului de Istorie a Moldovei	237

PALATELE DOMNEȘTI DE LA FRUMOASA-IAȘI (SECOLUL AL XVIII-LEA)

Bobi Apăvăloaei

Sfârșitul veacului al XVII-lea și începutul secolului următor a înregistrat un vizibil regres al puterii Imperiului Otoman. Înfrângerea de sub zidurile Vienei din 1683, urmată de eșecurile militare de la Buda (1686), Mohacs (1687), Slankamen (1691) și Zenta (1697) au obligat Poarta Otomană să cedeze Imperiului Habsburgic, prin Pacea de la Karlowitz (1699), teritorii întinse din Europa Centrală și de Sud-Vest. În urma victoriei de la Petrovaradin (1716) și a Păcii de la Passarowitz (1718) Imperiul Habsburgic a căpătat noi teritorii în lungul văii Dunării, în dauna Imperiului Otoman. După această pace defavorabilă, pentru a preîntâmpina prăbușirea totală a Imperiului, sultanul Ahmed al III-lea (1703-1730) a decis inițierea unor reforme menite să recupereze din decalajul organizatoric și tehnologic față de puterile europene, inaugurând astfel așa numita *Lâle Devri* – Epoca Lalelei. În acest scop au fost trimise la curțile regilor Franței și Poloniei numeroase ambasade ce urmăreau cunoașterea instituțiilor occidentale, a mașinilor și chiar a teatrului european. În modul acesta a început occidentalizarea Imperiului Otoman¹.

Ca urmare a deschiderii societății turcești către valorile occidentale s-a produs o schimbare a modului de viață a elitei conducătoare. Sultanul cu întreaga sa curte, după moda regilor francezi, a început să părăsească Istanbulul și palatul Topkapi în favoarea zecilor de palate de vară construite de-a lungul țărmului Bosforului. Pe malurile Bosforului sultanul, marele vizir și alți înalți dregători turci au ridicat sute de conace din lemn, vile, palate de vară cu grădini, fântâni și canale. Noile construcții aulice aveau o dublă influență. Așa cum au notat numeroși călători europeni, precum ambasadorul francez Marcuis de Bonnac, configurația palatelor era de modă franceză, iar arhitectura era una tipic orientală².

Din acest mediu, al înaltei aristocrații otomane deschise către valorile Europei de Vest³, a fost numit Grigore al II-lea Ghica domn al Țării Moldovei (1726-1733; 1735-1741; 1747-1748).

Orașul Iași, capitala noului domn, s-a format într-un loc plăcut, pe terasa inferioară a Bahluiului, râu care colecta pâraiele de pe versanți, îndepărtând astfel murdăria de pe cuprinsul așezării⁴. De jur împrejur, târgul era înconjurat de numeroase vii, livezi și păduri.

¹ *Istoria Românilor*, vol. VI, *Românii între Europa Clasică și Europa Luminilor (1711-1821)*, coordonatori Paul Cernovodeanu și Nicolae Edroiu, București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 5, 9-10, 590; Mustafa Ali Mehmed, *Istoria Turcilor*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 230-260.

² Murat Gul, *The emergence of modern Istanbul. Transformation and modernization of a City*, London-New-York, Tauris Academic Studies, 2009, p. 7-39.

³ Răzvan Theodorescu, *Civilizația Românilor între medieval și modern*, Iași, Editura Princeps Edit, 2006, p. 379.

⁴ Pentru o istorie a orașului Iași întocmită prin îmbinarea informațiilor istorice scrise și arheologice vezi: Al. Andronic, Eugenia Neamțu, Stela Cheptea, *Cercetări arheologice pe teritoriul orașului Iași în anii 1961-1967*, în *ArhMold*, IX, 1980, p. 103-120; Al. Andronic, *Iașii până la mijlocul secolului al XVII-lea. Geneză și evoluție*,

Spre nord, spre dealul Copou se întâlneau livezi și vii ale târgoveților, ce au ajuns treptat, prin donații, în posesia marilor mănăstiri. Spre sud și vest era lunca Bahluiului, cu pășuni mănoase, ce încuraja creșterea animalelor și stufăriș din belșug, necesar în activitățile domestice. Dincolo de albia Bahluiului, pe dealurile Galata, Cetățuia și Bucium se întindeau păduri nefârșite, a căror lemn a fost intens exploatat pentru nevoile orașului⁵.

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, în perioada în care Iașul a început să fie preferat de domni ca reședință de scaun, în dauna Sucevei, cursul Bahluiului a fost barat de un dig, amenajându-se un heleșteu întins ce scălda malurile dealului orașului și cele ale dealului Galata. În prima jumătate a secolului al XVII-lea, domnul Vasile Lupu, cu învoire de la sultan, a construit în albia Bahluiului un mare zid de piatră, formând un iaz cu pești ce mărginea orașul pe laturile de vest și de sud-vest. După domnia lui Vasile Lupu, pe fondul luptelor pentru tron și a reizbucnirii conflictelor polono-otomane și ruso-austro-turce, care au avut adeseori Moldova ca teatru de operațiuni militare, heleșteul Bahluiului a căzut în paragină. La începutul secolului al XVIII-lea, în celebra sa *Descriere a Moldovei*, principele cărturar Dimitrie Cantemir nici nu a mai amintit de existența faimosului lac amenajat de Vasile Lupu și remarcat de majoritatea călătorilor străini ce au trecut prin Iași pe la mijlocul veacului al XVII-lea. Lipsit de îngrijirea necesară și mai ales din cauza cantității mari de aluviuni purtate de apele Bahluiului, iazul domnesc s-a colmatat, s-a umplut de mâl, transformându-se astfel într-o mare mlaștină, care mărginea orașul pe latura de vest. În anotimpurile calde această mlaștină se transforma într-un adevărat focar de boli contagioase⁶.

Efectele devastatoare ale epidemiilor provocate de smârcul Bahluiului adeseori nu au ocolit nici pe domnul țării și familia sa. Anii de început ai domniei lui Grigore al II-lea Ghica au fost marcați de un astfel de eveniment. Întreaga Curte de la Iași a fost lovită de o epidemie de friguri, în urma căreia fiul cel mai mic al domnului a murit. Însuși domnul a fost grav bolnav, el vindecându-se abia după ce s-a refugiat la mănăstirea Bârnova: „În zilele acestui domn (1728), au bântuit în Moldova multe boli și mai ales friguri... Această boală a pătruns până și la Curtea domnească, și s-au îmbolnăvit și mama domnului și doamna și beizadelele, iar beizadeaua Alexandru, care era prunc, a și murit... dar domnul a suferit mai mult decât toți din pricina acestei boli... El s-a îmbolnăvit în vară și s-a prelungit boala până în luna martie, căci frigurile îl lăsau două trei zile sau o săptămână două și iarăși se întorceau, spre marea mâhnire a boierilor... Cu venirea primăverii, în luna mai, Grigorie vodă a plecat din Iași cu doamna și cu toată curtea sa și s-au dus la mănăstirea Bârnova, unde a stat două săptămâni. Fiind acolo apă bună și aer potrivit, s-a

Iași, Editura Junimea, 1986; Al. Andronic, Stela Cheptea, *Curtea domnească din Iași*, în *RMI*, LIX, 1990, 2, p. 1-20; Stela Cheptea, *Biserica romano-catolică „Adormirea Maicii Domnului” din Iași*, în *Europa XXI*, tom III-IV, 1994-1995, p. 277-288; Eadem, *Cercetări arheologice*, în *loc. cit.*, p. 289-292; Eadem, *Din nou despre începuturile Iașilor*, în *Historia Urbana*, V, 1997, 2, p. 157-165; Eadem, *Șase veacuri de istorie*, în *Catedrala romano-catolică Iași*, vol. coord. de D. Doboș, Iași, Editura Presa Bună, 2005, p. 9-61; Eadem, *Strada – element de civilizație urbană*, în *Politică, diplomație și război. Profesorul Gheorghe Buzatu la 70 de ani*, vol. coordonat de Sorin Liviu Damean și Marusia Cîrstea, Craiova, Editura Universitaria, 2009, p. 69-82; Stela Cheptea, B. Apăvăloaei, *Despre „locul” catolicilor din Iași*, în *Monumentul*, VII, 2006, p. 483-492; Stela Cheptea, B. Apăvăloaei, *Iași – un oraș european*, în *Monumentul*, IX, 2008, p. 3-11.

⁵ *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. I, *Acte Interne (1408-1660)*, editate de I. Caproșu și P. Zahariuc, Iași, Editura Dosoftei, 1999, d. 8, 9, 12, 16, 19, 20, 21, 26, 28, 34, 72, 77, 88, 89, 95, 113, 114, 125, 148, 292, 313, 399.

⁶ B. Apăvăloaei, *Amenajarea râului Bahlui în secolul al XVII-lea la Iași*, în *Carpica*, XXXIX, 2010, p. 141-153.

însănătoșit și s-a întors la Iași”⁷. După trecerea epidemiei, doamna Ruxandra, mama lui Grigore Ghica a plecat la Constantinopol ca să schimbe aerul vătămător din Iași⁸.

Dorind să scape de amenințarea bolilor și inspirat de modelul elitei otomane, domnul Grigore al II-lea Ghica a hotărât să construiască lângă Iași, la mănăstirea Balica, o reședință care să adopostească Curtea pe perioada verilor, când mirosurile emanate de balta Bahluiului deveneau insuportabile. Noul palat de vară era clădit după modele turcești și franceze, așa cum ne relatează călătorul grec Markos Antonios Katsaitis în anul 1742: „la aproximativ două mile depărtare de Iași, pe malurile râului Prut, se vede un palat de desfătare, numit Frumoasa, care a fost construit de Grigore voievod... Acest palat e construit în parte după maniera turcă, în parte după cea franceză și este cel mai frumos edificiu din întreaga Moldova”⁹.

Palatele domnești de la Frumoasa au avut mult de suferit în timpul războiului ruso-austro-turc din anii 1735-1739, astfel că domnul a găsit potrivit să-l repare și să-l extindă: „deoarece atunci când au venit oștile rusești în Moldova, din cauza pornirii lor împotriva lui Grigorie vodă, dărâmaseră preafrumosul său palat, pe care îl zidise și pe care îl numise Frumoasa, după plecarea acestora, amintitul domn zidi în timpul verii, pe același loc, un nou palat și găsi cu cale să-l facă de două ori mai mare, nu numai ca să aibă mai mult loc, ci și în ciuda răutăcioșilor acelora. De asemenea, în primăvara anului 1741 a zidit în apropierea acestui palat un al doilea palat, foarte frumos, orânduit ca primul să fie pentru femei, adică harem, iar al doilea pentru bărbați, adică selamlâc, unde a zidit încăperi pentru divan și scaunul domnesc și multe alte odăi pentru boieri și boiernași, ca să poată sta acolo împreună cu toții cei de care aveau nevoie, nu numai vara, dar și ori de câte ori ar fi fost trebuință”¹⁰.

În vremea lui Ioan Mavrocordat (1743-1774) s-au făcut noi clădiri la curtea de la Frumoasa: „făcut-au și un foișor foarte frumos de ceia parte de heleșteul Frumoasăi, supt Cetățui, făcând și cișme lâng cerdac, cu apă curgătoare, de merge în primblari”¹¹. [după N. A. Bogdan, acel cerdac „a fost pe locul unde s-a construit, mai târziu, palatul de la Manta Roșie”] Matei Grigorie Ghica a intervenit și el la ctitoria părintelui său: „pe lângă acestea a făcut și multe reînnoiri și reparații la Frumoasa, reședința de primăvară a tatălui său, unde s-a și mutat o dată cu ivirea reginei anotimpurilor și a stat acolo până la căderea frunzelor”¹².

Locul unde a fost construit acest palat este oarecum incert. Cronicarul Ion Necule a înregistrat efortul domnului Grigore Ghica al II-lea de a repara mănăstirea lui Balica și de a construi acolo un palat: „și s-au apucat de au acoperit mănăstirea Balica cu oale și au tencuit-o pre dinafară și au făcutu-i și tindă, și au zugrăvit-o peste tot pri dinlontru, și zid împregiur și clopotniță și curți de piatră. Așijderea, au mai făcut curți scumpe și hălășteu

⁷ *Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695-1754*, ediție îngrijită de Nestor Camariano și Ariadna Camariano-Cioran, București, Editura Academiei, 1965, p. 289.

⁸ *Ibidem*, p. 295.

⁹ *Călători străini despre Țările Române*, vol. IX, volum îngrijit de Maria Holban (red. resp.), București, Editura Academiei Române, 1997, p. 287.

¹⁰ *Cronica Ghiculeștilor...*, p. 515-517.

¹¹ Pseudo-Enache Kogălniceanu, *Letopiseșul Țării Moldovei de la domnia întâi și până la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat voevod (1733-1774)*, ediție critică de Aurora Ilieș și Ioana Zmeu, București, Editura Minerva, 1987, p. 24.

¹² *Cronica Ghiculeștilor...*, p. 679.

cu iaz la Frumoasa, să fie de plimbare domnilor”¹³. Pornind de la această relatare, marea majoritate a istoricilor care s-au aplecat asupra evoluției palatelor de la Frumoasa, au înclinat să creadă că ele au fost construite în incinta mănăstirii cu același nume¹⁴.

Cronica Ghiculeștilor aduce lămuriri edificatoare asupra intervențiilor săvârșite de domnul Grigore al II-lea Ghica la mănăstirea Balica: „mai întâi a zidit mănăstirea Sfântul Arhanghel Mihail... Mai demult fusese pe acel loc o mică biserică de piatră zidită de un oarecare Balica, care fusese odată hatman al lui Gheorghe Ghica. A fost o clădire mică, care cu timpul s-a năruit și nu mai era bună de nimic... A început cu grijă acest lucru și a zidit cu cheltuiala sa zisa mănăstire din temelie și a împrejmuț-o cu zid de piatră precum se vede făcând înăuntru și case domnești. Mai jos de zisa mănăstire, pe câmpia dinspre răsărit, a făcut o grădină frumoasă, în care a zidit case domnești după modelul celor din Constantinopol, cu meșteri aduși anume, și lângă case a făcut havuzuri și chioșcuri, iar în față, de partea cealaltă, o grădină desfătătoare cu fel de fel de flori. Apa trecea de la un havuz la altul, pe niște pietre și în felul acesta curgea în toată grădina. Așa ceva nici un domn nu făcuse și nici nu găsește cineva cuvinte ca să laude îndeajuns frumusețea caselor, de aceea, pe drept cuvânt, această grădină a fost numită pe limba moldovenească *Frumoasa*”¹⁵.

Prin urmare, domnul Grigore al II-lea Ghica a întreprins două acțiuni distincte la mănăstirea lui Balica de lângă Iași. În primul rând a refăcut vechea biserică, a construit case egumenești și domnești și a ridicat un zid de incintă. În documentul din 1 mai 1738, prin care Grigore al II-lea Ghica a pus mănăstirea Sf. Vineri din Iași sub ascultarea mănăstirii Sf. Arhangheli Mihail și Gavril, domnul a arătat că în prima sa domnie a refăcut vechea mănăstire a hatmanului Isac Balica: „o am făcut din temelie, măbind-o precum se vede, făcând și zidi prinpregiur și case de piatră și o am înzestrat cu de toate ce se cad unui dumnezeiesc lăcaș”¹⁶. În al doilea rând, pe câmpia de la răsărit de mănăstire, domnul a amenajat o grădină foarte frumoasă în care a zidit palate domnești după moda de la Istanbul.

Faptul că palatele domnești de la Frumoasa erau construite în afara zidurilor mănăstirii omonime este întărit de numeroase surse atât interne, cât și externe.

O lectură atentă a modului cum sunt prezentate, în cronicile interne, pregătirile de război făcute de domnul Dimitrie Cantemir, în anul 1711, poate fi edificatoare. Cronicarul Nicolae Costin a relatat că în așteptarea trupelor ruse, Dimitrie Cantemir s-a retras cu suita sa la Cetățuia, iar soldații moldoveni au fost campați în corturi, în șesul Bahluiului, în jurul mănăstirii: „au ieșit cu toată curte lui și cu doamna la Cetățue... întinsesă acmu corturile în

¹³ Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija Vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat (1661-1743)*, în *Letopisețul Țării Moldovei. Grigore Ureche. Miron Costin. Ion Neculce*, ediție Tatiana Celac, Chișinău, Editura Hyperion, 1990, p. 429-430.

¹⁴ N. A. Bogdan, *Orașul Iași, odinioară și azi*, Iași, Editura Tipografia Națională, 1904; Idem, *Orașul Iași. Monografie istorică și socială, ilustrată*, Iași, Editura Tipografia Națională, 1913; Pavel Florea, *Mănăstirea Frumoasa*, București, Editura Meridiane, 1970; D. Badărău, I. Caproșu, *Iașii vechilor zidiri până la 1821*, Iași, Editura Junimea, 1974; *Monumente istorice bisericesti din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, volum coordonat de V. Drăguț și C. Nicolescu, Iași, Editura Mitropoliei Moldovei și Sucevei, 1974; C. Cihodaru, Gh. Platon (red. resp.), *Istoria orașului Iași*, vol. I, Iași, Editura Junimea, 1980; Viorel Erhan, *Mănăstiri și biserici din orașul Iași*, Iași, Editura Tehnopress, 2003; *Orașul Iași. Memoria unei capitale*, volum coordonat de Gh. Iacob, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2008.

¹⁵ *Cronica Ghiculeștilor...*, p. 291.

¹⁶ *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. IV, *Acte interne (1726-1740)*, editate de I. Caproșu, Iași, Editura Dosoftei, 2001, d. 337.

șesul Bahluiului despre Cetățue și scosesă și tuiurile; iar singur mîne tot la Cetățuie”¹⁷. Povestind același eveniment, din 1711, cronicarul Ion Neculce, participant la evenimente, a arătat că domnul s-a refugiat la Cetățuia, iar oastea moldoveană a fost așezată în corturi unde erau ridicate deja, în anii scrierii cronicii (1733-1743), palatele de la Frumoasa: „Dumitrașco-vodă s-au mutat în Cetățuie, de șide. Iar slujitorii ce ave șide la corturi, unde sînt acum curțile domnești la Frumoasa”¹⁸. Prin urmare și cronicarul Ion Neculce a arătat, în mod indirect, că mănăstirea de la Frumoasa și palatele de la Frumoasa sunt două ansambluri diferite.

În *Condica ce are între sine obiceiuri vechi și nouă a prea înălțaților Domni*, scrisă de Gheorgachi al II-lea logofăt, la 1762, în Iași, din porunca domnitorului Grigorie Calimachi se arată că palatele de la Frumoasa erau pregătite să găzduiască solia condusă de Hamza-pașa, ginerele sultanului Mustafa al III-lea¹⁹. Și ambasadorul turc Resmi Ahmed Efendi a fost primit, în anul 1764, la palatul de la Frumoasa, fiind plăcut impresionat de cadrul natural: „în partea de miazăzi a localității mai sus arătate, pe malul unui lac asemănător cu Gog-Su, se află un palat numit Frumoasa, care a fost pregătit pentru mosafirii înaltului Devlet. Am stat acolo și de nevoie, am poposit timp de aproape cincisprezece zile și am pregătit cele de trebuință pentru continuarea călătoriei”²⁰. Faptul că înalți demnitari otomani, de religie musulmană, au fost găzduiți la palatele domnești de la Frumoasa, demonstrează că mănăstirea Frumoasa și Curtea de la Frumoasa erau două obiective diferite.

Relatările călătorilor străini care au trecut prin Iași în secolul al XVIII-lea descriu complexul de la Frumoasa, dar nu menționează nimic în legătură cu obștea monahală, semn că mănăstirea și palatul de vară erau structuri distincte.

Paul Jamjouglou, prim interpret al Legației suedeze la Constantinopol, a descris palatul de la Frumoasa, pe care l-a vizitat în 1746, fără a pomeni ceva de biserică: „la o oarecare depărtare de oraș, se află o casă de agrement numită Frumoasa, foarte plăcută, mai ales vara, dat fiindcă este înconjurată de câmpii frumoase și că acolo sunt fântâni cu jocuri de apă”²¹.

Cea mai cunoscută și mai completă descrierea a reședinței domnești de la Frumoasa datează din anul 1762 și aparține lui Ruggiero Giuseppe Boscovich, unul din cei mai străluciți oameni de știință din veacul al XVIII-lea: „A potrivit așadar lucrurile astfel ca să i se pregătească mai degrabă un palat frumos de vară, numit Frumoasa, pe care îl are domnul chiar în acea câmpie, la poalele acelor dealuri de pe care coborâsem și se afla la o jumătate de milă italiană de acolo și la o depărtare de circa o milă italiană de Iași... Ajungând la Frumoasa, am găsit acolo un palat aproape cu totul nemobilat, domniile ne mai obișnuind să se ducă pe acolo, dar mare și încăpător, cu geamurile încă întregi și cu mai multe sofale încă în ființă, cu pernele lor și felurite scaune, aflându-se acolo o familie care are grijă de el și locuiște acolo pentru a-l păzi. O mare împrejmuire de zid închide o curte mare cu grajduri și șoproane, palatul princepelui și alături un alt palat mare pentru femei, ca și când ar fi fost făcut pentru turci și spre amândouă te urci pe câte o scară de piatră,

¹⁷ Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zădirea lumii până la 1601 și de la 1709 la 1711*, ediție C. A. Stoide și I. Lăzărescu, Iași, Editura Junimea, 1976, p. 326-327.

¹⁸ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 379.

¹⁹ *Literatura Românească de ceremonial. Condica lui Gheorgachi, 1762*, studiu și text Dan Simonescu, București, Fundația Carol I, 1939, p. 310.

²⁰ *Cronici turcești privind Țările Române. Extrase*, vol. III, *Sfârșitul sec. XVI – începutul sec. XIX*, volum îngrijit de Mustafa A. Mehmet, București, Editura Academiei, 1980, p. 292.

²¹ *Călători străini despre Țările Române*, vol. IX, p. 332.

care la palatul al doilea este foarte mare și în acest palat sunt aurituri, sculpturi de preț. În cuprinsul aceleiași împrejurimi, înspre palatul al doilea, se află o grădină cu alei și pomi roditori, dar acum destul de părăsită. Chiar la intrarea în palat este o sală mare având în față, la ușă o cameră mare despărțită de ea de balustradă și terminându-se cu ferestre mari ce ocupă toată fațada și dau spre un lac artificial care e mărginit de dealurile pomenite. În toate direcțiile sunt camere dintre care două, foarte mari, ies în afară, la fațadă, de o parte și de alta a ușii. Lacul este format de o apă care izvorăște la poalele acelor dealuri și este stăvilită de un zăgaz puternic și mare, făcut din pari și pământ, având o lungime de peste o jumătate de milă italiană. În mijlocul zăgazului este o deschizătură cu un canal care duce apă la o moară alăturată. Lacul are pești și se găsesc acolo și luntre pentru plimbare, dar partea dinspre apus este acum plină de papură și alte ierburi de baltă, nefiind curățat de foarte mult timp²². Din descrierea amănunțită a Curții de la Frumoasa – cu case domnești, grădini, grajduri, ziduri de incintă și lac artificial în vecinătate – lipsește biserica, fapt ce demonstrează, încă o dată, că palatele nu erau în incinta mănăstirii. Faptul că reședința de vară, semi-abandonată de domnie, era în paza unei familii ce locuia acolo și nu a unor călugări, vine să întărească concluzia de mai sus.

Observațiile arheologice făcute în anul 1985-1987, cu ocazia construcției cartierului Frumoasa, au surprins foarte multe trasee de conducte de ceramică folosite la aducțiuni de apă, fapt ce întărește informația că în preajma mănăstirii Frumoasa era amenajată o grădină cu jocuri de apă, așa cum descriu izvoarele interne și externe²³.

Și analiza planurilor orașului Iași din veacul al XVIII-lea confirmă că la răsărit de mănăstirea Frumoasa, așa cum localizează și *Cronica Gbiculeștilor*²⁴, era amplasat un complex de clădiri reprezentative. Planul orașului, ridicat în timpul ocupației țariste din anul 1769, arată la răsărit de mănăstirea Frumoasa și cumva la poalele dealului Cetățuia un ansamblu de clădiri cuprinse într-o incintă dreptunghiulară. Pe harta Iașului, desenată în 1790 de topografi ruși din armata de ocupație țaristă, complexul aulic de la Frumoasa apare abia schițat la răsărit de mănăstire (fig. 1). Și pe planul capitalei întocmit de inginerul Joseph de Bajardi, în anul 1819, sunt redată grădini și construcții la est de mănăstirea Sf. Arhangheli Mihail și Gavril (fig. 2).

Curtea domnească de la Frumoasa a încetat să mai fie pomenită în documente istorice odată cu sfârșitul secolului al XVIII-lea. Așa cum am arătat, Ruggiero Giuseppe Boscovich a relatat, în anul 1762, că din varii motive domnii Țării Moldovei au abandonat palatele de la Frumoasa. La începutul secolului al XIX-lea, Constantin Ipsilanti a construit pe dealul Galata, la vest de mănăstirea lui Petru Șchiopu, un nou palat de vară cu grădini și izvoare de apă²⁵. Aici a fost o vreme, după cum a lăsat scris cronicarul Manolachi Drăghici, locul preferat de plimbare și de petrecere a timpului liber pentru boierimea din Iași²⁶.

Astăzi la est și la sud de mănăstirea Frumoasa este situat cartierul Frumoasa. Cumva la poalele dealului Cetățuia și la răsărit de mănăstirea Frumoasa, între străzile Neptun,

²² *Ibidem*, p. 472-473.

²³ Mihai Manole Cojocaru, *Apeducte de ceramică din secolele XVIII-XIX descoperite la sud de Iași*, în *ArhMold*, XX, 1997, p. 153-169; V. Chirica, M. Tanasachi, *Repertoriul arheologic al județului Iași*, vol. I, Iași, p. 198.

²⁴ *Cronica Gbiculeștilor...*, p. 291.

²⁵ Bobi Apăvăloaei, *Palatul din secolul al XIX-lea de la Galata – Iași*, în *CerIst*, XXIV-XXVI, 2005-2007, 2010, p. 268-290.

²⁶ Manolachi Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani până în zilele noastre*, ediție C. Mihăiescu-Gruia, București, Gruparea culturală „Europa în România”, 1998, p. 225; Bobi Apăvăloaei, *Importanța strategică a dealului Galata din Iași pe parcursul secolelor XVI – XIX*, în *Monumentul*, XII, partea a 2-a, 2011, p. 35-50.

Grăniceri, Manta Roșie și bulevardul Poitiers se păstrează un grup de clădiri mai vechi ce adăpostesc o unitate de jandarmi (fig. 3-5). Având în vedere că locul este încă nederanjat de construcții noi și corespunde, în linii destul de vagi, cu localizarea oferită de izvoarele istorice pentru Curtea domnească de la Frumoasa, propunem ca pe viitor toate lucrările de săpătură să fie făcute doar cu supraveghere arheologică.

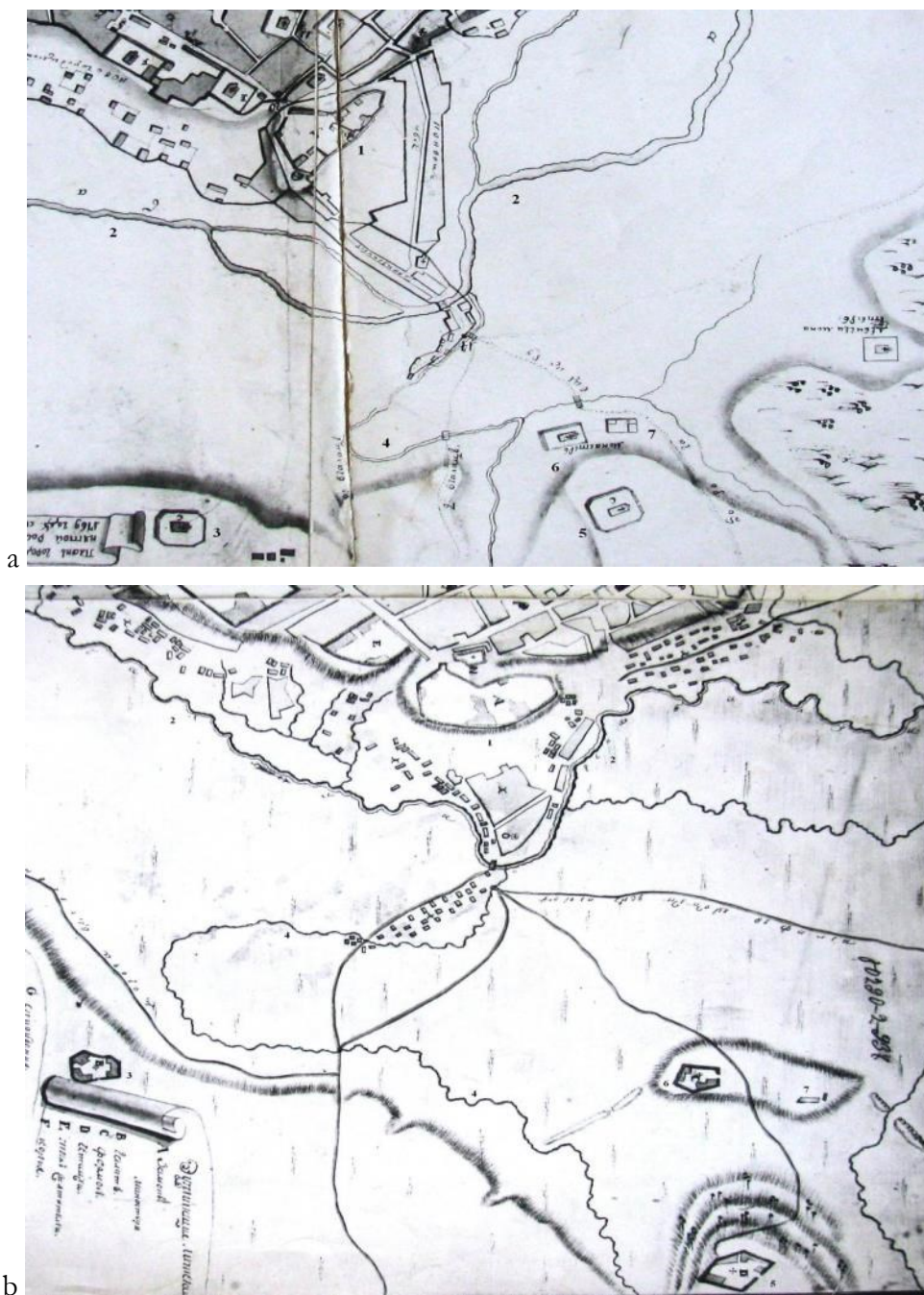

Fig 1. Zona de sud a orașului Iași în secolul al XVIII. Prelucrare după planurile rusești din anul 1769 (a) și 1790 (b) : 1. Curtea domnească; 2. râul Bahlui; 3. Mănăstirea Galata; 4. râul Nicolina; 5. Mănăstirea Cetățuia; 6. Mănăstirea Frumoasa; 7. Probabil Palatele domnești de la Frumoasa (ANI, Fond Planuri și Hărți, d. 1131 și 1132).

Fig. 2. Zona de sud a orașului Iași la începutul secolului al XIX-lea.
Prelucrare după planul orașului întocmit de inginerul Joseph de Bajardi, în anul 1819:
1. Curtea domnească; 2. Râul Bahlui, 3. Mănăstirea Galata; 4. Râul Nicolina; 5. Mănăstirea
Cetățuia; 6. Mănăstirea Frumoasa; 7. Probabil palatele domnești de la Frumoasa

a

b

Fig 3. Mănăstirea Frumoasa și zona de sud a orașului Iași. Vedere generală (a) și detaliu (b).

Prelucrare după www.googlemap.com

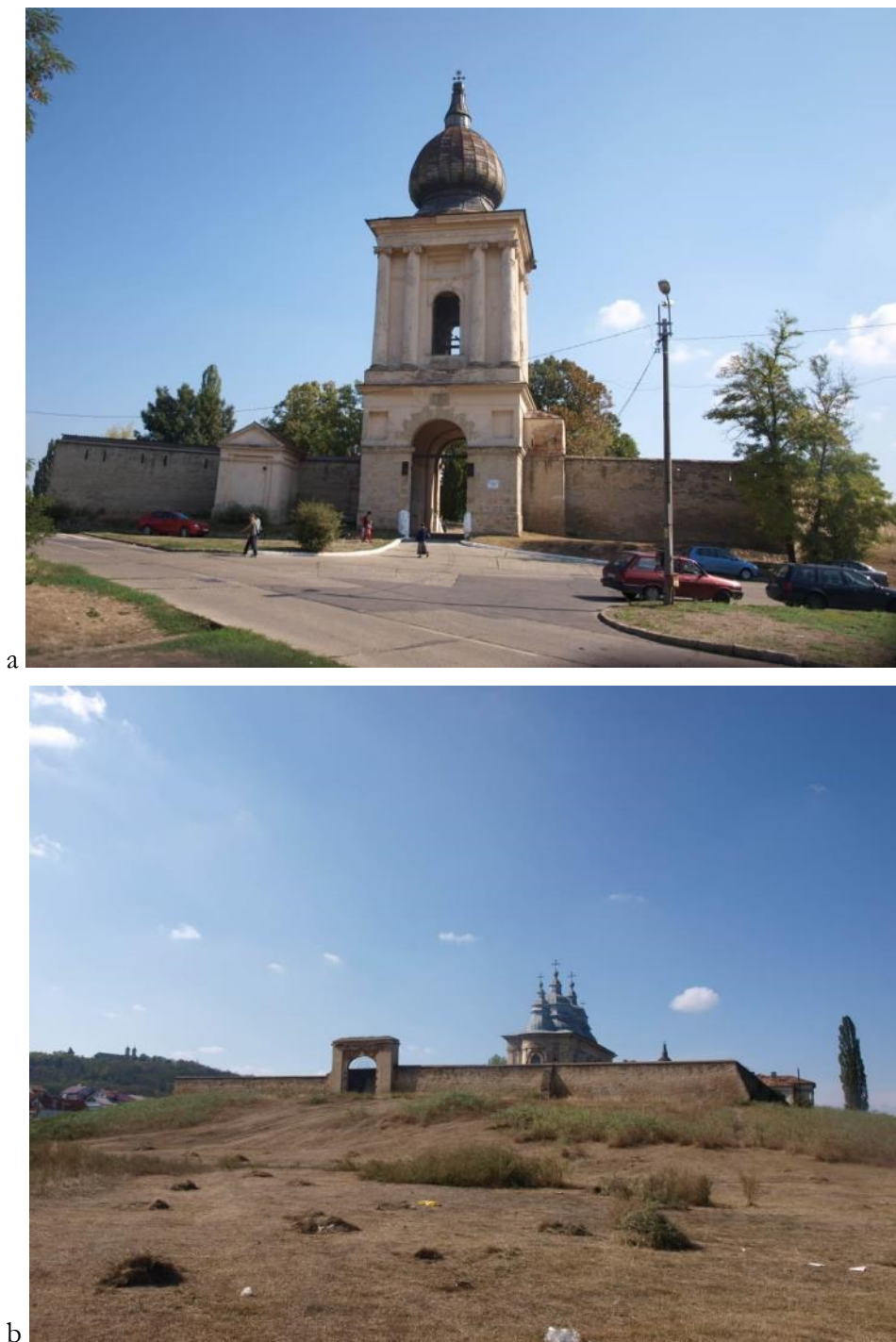

Fig 4. Mănăstirea Frumoasa. Vedere dinspre vest (a) și est (b)

Fig 5. Grup de clădiri aflate la răsărit de mănăstirea Frumoasa și la poalele dealului Cetățuia.
Vedere generală (a) și detaliu (b)